

RODINNÝ ARCHIV MODENSKÉ LINIE HABSBURSKO-LOTRINSKÉHO RODU

V DOMÁCÍM, DVORSKÉM A STÁTNÍM ARCHIVU A CHLUMSKÉ PANSTVÍ NA ČESKO-RAKOUSKÉM POMEZÍ V LETECH 1861–1875

PAVEL KOBLASA

Ve vídeňském Domácím, dvorském a státním archivu (*Haus-, Hof- und Staatsarchiv*), který vznikl již na počátku vlády císařovny Marie Terezie a v současnosti je jedním z oddělení Rakouského státního archivu (*Österreichisches Staatsarchiv*), najdeme mimo jiné několik rodinných archivů. Za všechny takové fondy můžeme namátkou uvést rodinný archiv Auerspergů, Coburgů, Csáky, Erdódy, Khevenhüllerů, Pálffy-Daunů nebo Taaffe. Největší soubory tohoto druhu ovšem sdružují tzv. Habsbursko-lotrinské domácí archivy (*Habsburgisch-Lothringische Hausarchive*), kde nalezneme Domácí archiv (*Hausarchiv*) s materiály členů panovnické dynastie, Lotrinský domácí archiv (*Lothringisches Hausarchiv*) a Habsburg-Este (též *Estensisches Archiv*). Naše pozornost se v následujícím příspěvku zaměří právě na posledně uvedený archivní celek, zejména pak na archiválie se vztahem k Českému království.

Estenský archiv zdědil po smrti posledního modenského vévody Františka V., spolu s rozsáhlým movitým a nemovitým majetkem a bohatými uměleckými sbírkami, rakouský arcivévoda František Ferdinand, synovec rakouského císaře Františka Josefa I. Dříve než písemnosti získal univerzální dědic, byla z nich vyčleněna soukromá korespondence zesnulého vévody s žijícími osobnostmi, s bývalými modenskými ministry a dvorskými hodnostáři. Následovalo spálení těchto dopisů. Totéž se stalo s velkou částí vévodových spisů soukromého rázu. Teprve po tomto opatření si směli archiv převzít v červenci 1876, tj. po osmi měsících uplynulých od skonu modenského vládcce, zmocnění arcivévody Františka Ferdinanda. Po sarajevském atentátu se dostal estenský archiv prostřednictvím vídeňského právníka Maximiliana rytíře Schneidera von Ernstheim konečně v roce 1915 do péče Domácího, dvorského a státního archivu. Po zániku Rakous-

ko-uherské monarchie byly ještě některé archiválie staršího data (např. velká část archivu rodiny Parpaleone) odvezeny do Itálie.¹

Archiv modenských vévodů se člení na čtyři základní části (tzv. *Parte*). Fond obsahuje 96 knih a 783 fasciкулů. První oddíl (*Parte Prima*) obsahuje zbytky cizích písemností italské proveniencce z let 1455–1700. V druhém oddílu (*Parte Seconda*) nalezneme akta rodiny Este pocházejících z let 1758–1875 a ve třetím oddílu (*Parte Terza*) pak soukromé písemnosti a korespondenci členů rodiny Este z let 1762–1845. Nalézá se tady třeba i konvolut osobních dopisů od císařovny Marie Terezie (1762–1780). Pro českého badatele je pak beze sporu nejzajímavější čtvrtý oddíl (*Parte Quarta*), kde vedle osobního archivu modenského vévody Františka IV., velmistra Řádu německých rytířů Maxmiliána či kolínského arcibiskupa a kurfiřta Maxmiliána Františka, prezidiálních spisů sedmihradského zemského gubernia (1833–1844) a haličského zemského gubernia (1834–1850), se nacházejí písemnosti týkající se vévody Františka V. a jeho držav včetně jihočeského panství Chlumeck (dnes Chlum u Třeboně).² U majetkových záležitostí nalezneme i přesahy do éry následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Fond postupně, mezi lety 1990–1997, roztrídila a uspořádala skupina sedmi praktikantů.

Ještě než se podrobněji zastavíme u popisu osobní pozůstalosti Františka V., přiblížíme si stručně osudy rodiny Este a modenské větve habsbursko-lotrinské dynastie. Jak známo, u Habsburků v novějším období rozlišujeme tyto rodové linie – rakouskou (*Haus Österreich*), toskánskou (*Linie Österreich-Toskana*), modenskou (*Linie Österreich-Este, la dinastia d'Austria-Este*), uherskou (*ungarischer Zweig*) a těšínskou (*Linie Österreich-Teschen*).³ Modenská neboli estenská linie Habsburků vznikla sňatkem rakouského arcivévody Ferdinanda Karla (1754–1806), čtvrtým synem římsko-německého císaře Františka I. a jeho ženy Marie Terezie, a Marií Beatrix d'Este (1750–1829), dcery modenského vévody Herkula III. (*Ercole III. Rinaldo d'Este*) a jeho manželky Marie Terezie, rozené Cybo-Malaspina, vévodkyně di Massa a princezny di Carrara. Svatba se uskutečnila 15. října 1771 v lombardské metropoli Miláně. Když pak vévoda Herkules III. v roce

1 von Reinhöl, Fritz: Inventare österreichischer staatlicher Archive, Teil V., Band 8., Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs, Wien 1940, s. 59.

2 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále HHStA), Obersteiner, Gernot a kol.: Habsburgisch-Estensisches Hausarchiv. Verzeichnis, Wien 1998.

3 Za zakladatele toskánské linie Habsburků je považován velkovévoda Ferdinand III. (1769–1824), druhorozený syn císaře Leopolda II. Těšínskou linii založil arcivévoda Karel (1771–1847), třetí syn Leopolda II. a známý vojevůdce. Jeho pozdějšími následovníky byli například arcivévoda Albrecht (1817–1895), generální inspektor rakousko-uherské armády, arcivévoda Bedřich (1856–1936), bohatý velkostatkář na Moravě, ve Slezsku a Uhrách, arcivévoda Evžen (1863–1954), velmistr Řádu německých rytířů. Uherská linie rodu se oddělila v osobě arcivévody Josefa (1776–1847), sedmého syna Leopolda II. a uherského palatina.

1803 zemřel, celý majetek zdědila dcera Marie Beatrix, ale vzhledem k francouzské okupaci Apeninského poloostrova se vlády nemohla ujmout. Modeny a Reggio (*Ducato di Modena e Reggio*) se směl ujmout až její syn František IV. (1779–1846) díky ujednáním vídeňského kongresu. Z jeho manželství s dcerou sardinského krále vzešlo pět dětí. Vzhledem k předchozím zkušenostem se stal zásadním odpůrcem revolucí. Váhal s uznáním nového francouzského krále Ludvíka Filipa, podporoval nároky Dona Carlose na španělský trůn a Doma Miguela na portugalský trůn. Kritika jeho vlády uveřejněná v anglickém tisku vedla k přerušení diplomatických styků mezi Modenou a Velkou Británií.⁴ Již od roku 1806 vlastnili modenští Habsburkové palác ve Vídni (III. okres), k němuž přibyl o pět let později ještě další v I. okrese.

Po Františkovi IV. nastoupil vládu v Modeně jeho syn František V. (1. června 1819 Modena – 20. listopadu 1875 Vídeň), již ženatý s bavorskou princeznou Adelgundou (1823–1914). Svatební obřad se konal 30. března 1842 v Mnichově. Z manželství se narodila dcera Anna Beatrix, která ovšem v deseti měsících věku zemřela. Mladému panovníkovi připadla díky dřívějším mezinárodním dohodám drobná teritoria od Luccy a Parmy, konkrétně šlo o Fivizzano a Guastallu. Dne 18. listopadu 1848 spáchal rolník Bizzali na vévodu neúspěšný atentát.⁵ Během revolučních událostí roku 1849 musel nový vévoda na čas prchnout ze země.⁶ Po uklidnění poměrů mohla být obnovena habsburská vláda v Modenském vévodství.

Stát se členil na 71 obcí. Panovníkovi pomáhala při výkonu moci patnáctičlenná státní rada. Samotná vláda se skládala z pěti resortů, konkrétně z ministerstva zahraničních věcí, vnitra, financí, policie a správy, spravedlnosti, milosti a církevních záležitostí.⁷ Nejvyšší dvorské úřady zastávali hrabě Giovanni Salis-Soglio (hlavní majordomus), markýz Giuseppe Molza (nejvyšší komoří) a hrabě Giovanni Sterpin (nejvyšší štolba).⁸ Vévoda František V. dále zaměstnával dva pobočníky.⁹ Při vévodském dvoře působily rovněž komora Jeho Výsosti vévody, sekretariát kabinetu, ústřední účtárna, tajný archiv, knihovna, galerie, kapela,

4 Hamannová, Brigitte: Habsburkové. Životopisná encyklopedie, Praha 1996, s. 132.

5 von Wurzbach, Constant: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, VI. Theil, Wien 1860, s. 226.

6 Jeho otec, vévoda František IV., musel při nepokojích v roce 1831 učinit totéž.

7 Úřady modenských ministrů v polovině 19. století zastávali Giuseppe hrabě Forni (zahraničí), Luigi hrabě Giacobazzi (vnitro), Luigi markýz De Buoi (policie), Rinaldo Scozia (spravedlnost) a Ferdinando Tarabini-Castellani (finance). První tři členové vlády současně zasedali ve státní radě.

8 Almanacco della R. Corte e degli Stati Estensi. Anno 1852, Modena 1852, s. 1.

9 Jednalo se o hraběte Luigiho Forniho (první adjutant) a markýze Francesca Paolucciho.

dvě čestné gardy, hospodářské ředitelství a administrace státních statků. Přímé diplomatické zastoupení v zemi měly Rakousko, Velká Británie, Prusko, Sardinie, Království obojí Sicílie, Švédsko a maltézští rytíři.¹⁰

Vévoda František V., který je pro nás důležitý coby český velkostatkář, byl prohlášen za sesazeného z modenského trůnu 20. srpna 1859. Dne 13. dubna 1860 následovala anexe malého státečku rozmáhajícím se Sardinským královstvím.¹¹ Poslední modenský vévoda přesídlil do Rakouska. Do rakouské politiky se nevměšoval, spíše se věnoval správě svého rozsáhlého majetku. Pouze formálně zasedal v tabuli magnátů uherského zemského sněmu jako jeden z královských princů.¹² V letech 1868–1872 vedl detronizovaný vévoda četná jednání se zástupci Italského království o odškodnění za zabavený erární majetek na území Modeny, v němž se mu podařilo částečně uspět, stejně jako jeho toskánským příbuzným.¹³

Hofštát Jeho královské Výsosti arcivévody Františka z Oesterreich-Este, uherského a českého královské prince etc., vévody modenského:¹⁴

Funkce	Jméno
nejvyšší hofmistr	Alois hrabě Forni
adjutant	Achilles markýz Tacoli
komoří	Paul hrabě Galen
vévodský dvorní rada	Josef rytíř Svoboda
sekretář	Rudolf Einsiedler
osobní sekretář a administrátor vévodských statků v Itálii	Ferdinand šlechtic Čiška
podsekretář a inspektor umělecké sbírky	Franz Discart
sekretář a administrátor statků v Rakousku	Johann Thyll
podsekretář	Josef Fiescher
dvorní kaplan	Max Poggi

10 Almanacco, Modena 1852.

11 von Reinöhl, Fritz: s. 58.

12 Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1868, Wien 1868, s. 513.

13 von Reinöhl, Fritz: s. 58.

14 Hof- und Staats-Handbuch der oesterreichisch-ungarischen Monarchie für 1874, Wien 1874, s. 49.

Zaměstnanci úřadu nejvyššího hofmistra Jeho královské Výsosti arcivévody Františka z Oesterreich-Este:¹⁵

Funkce	Jméno
pokladník	Johann Kutschera
účetní	Ferdinand Anstädter
adjunkt (pověřený domácí inspektor)	Antonio Boniburini
kancelista	Guglielmo Gollini

Když už bylo jasné, že vévodský pár – František a Adelgunda – zůstanou bez dětí, vyvstávala stále více potřeba vybrat reprezentativního dědice v řadách příbuzenstva. Volba padla na rodinu arcivévody Karla Ludvíka, císařova mladšího bratra. Traduje se, že modenský vévoda František V. nabídl zmíněnému arcivévodovi, že jeden z jeho synů může zdědit estenské majetky pod podmínkou, že přijme příjmení a znak rodu Este, dědictví v budoucnu nikdy neprodá, a že se během jednoho roku naučí obstojně italsky. Nakonec padla volba na arcivévodu Františka Ferdinanda, neboť jeho bratr Otto se odmítl učit italštinu a nejmladší Ferdinand Karel byl v té době ještě moc mladý. Všechny úmluvy potvrdil vévodův testament o 35 člancích, datovaný 22. dubna 1873. Dodatek z 5. května 1873 zásadní přání obsažená v závěti nezměnil. Zůstavitel na úvod ustanovil: „*Přeji si, pokud zemřu ve Vídni, abych byl pohřben v rodinné hrobce u kapucínů, jestliže zemřu mimo Vídeň, abych byl pohřben, kde se to bude mojí vdově nebo vykonavateli mojí poslední vůle zdát lepší, a když jednoho dne budou znovu ustaveny v Itálii legitimní vlády, přeji si, aby moje tělo bylo z místa, kde bylo pohřbeno, převezeno do pohřební kaple naší rodové větve Österreich-Este v San Vincenzo v Modeně, kde odpočívají tělesné schránky mých milých a ctěných rodičů, mého dobrého bratra Ferdinanda a mojí milé dcery Anny.*“ Ve třetím bodu pak řešil otázku hlavních dědiců. Obrovské jmění má zdědit Franzi (arcivévoda František Ferdinand), případně jeho mladší bratři. Pokud by to nešlo uskutečnit, tak převezme dědictví Don Carlos z Bourbonu, vévoda z Madridu, a Don Alfons z Bourbonu. Španělští synovci, kteří vyrůstali v Modeně, beztak nevyšli zkrátka. Měli zdědit 600 000 zlatých v rakouských státních dluhopisech, donu Alfonsovi měl připadnout bavorský statek Wildenwarth, dcera dona Carlose, Blanka, si přišla na 100 000 zlatých. Vévoda pamatoval rovněž na svou manželku, která dostala 200 000 zlatých v obligacích, šperky, mohla užívat byt ve vídeňském paláci a na zámku Wildenwarth. Pokud by padla „*uzurpátorská italská vláda*“, směla by po-

15 Mezi sloužící podřízené úřadu nejvyššího hofmistra patřili ještě dva komorníci, kuchař, cukrář a stájový objezdný.

bývat také v Cattaiu a Agnanu. Vdova Adelgunda ještě dostala úkol, aby rozdělila 10 000 zlatých věrným, kteří mu sloužili v Modeně. Vévodova neteř, bavorská princezna Tereza, byla zajištěna podíly na uherském Sárváru a moravských Ivanovicích na Hané, také získala na základě závěti cenné papíry, vybrané klenoty, stavební parcely v rakouské metropoli. Větší částky připadly ještě bývalému neapolskému králi Františkovi II. (100 000 zlatých) a Miguelovi vévodovi z Bragançy, pretendovi portugalského trůnu (100 000 zlatých). Část čerstvě nabytého jmění se mělo vložit do nadací Lascito Estense (200 000 zlatých) a Propaganza Fede (120 000 zlatých).¹⁶ František V. ještě v říjnu pobýval s manželkou na svém bavorském zámku Wildenwarth, pak se rozemohl. Život posledního modenského vévody se uzavřel dne 20. listopadu 1875, v pět hodin večer ve vídeňském paláci. Jako příčinu úmrtí uvedl lékař zánět mozkových blan.¹⁷

Akta, vztahující se k činnosti a vývoji nezávislého modenského státu, se nenacházejí v Rakousku, nýbrž v Itálii. Státní archiv v Modeně (*Archivio di Stato di Modena*) uchovává materiály z doby vlády rodu Este, francouzské okupace i z éry restaurace. Z hlediska vládnoucí dynastie Austria-Este (1803–1859) i jejich předchůdců lze pokládat za klíčový fond zvaný Tajný archiv (*Archivio segreto austro-estense*), kde jsou shromážděny listiny, knihy a spisy z let 1388–1875. Mnohé se o poměrech vévodského dvora a životě dynastie z doby mezi lety 1814–1859 dozvíme i ve fondech správní, hospodářské a účetní povahy (*Segreteria di gabinetto, Economato della real casa, Ragioneria generale di revisione, Azienda camerale o Intendenza generale dei beni camerali, allodiali ed ecclesiastici*).¹⁸ František V. osobně vládl nejen v Modeně, ale i v Reggio, Mirandole, Masse, Carrare a Guastalle. Na italském území vlastnil statky nejen v mateřské Modeně (Quiete, San Felice), ale i v Benátsku (Cattaio, Santa Croce Bigolina), v Lombardii poblíž Mantovy (Susano, Marmirolo), v Toskánsku (Agnano, Calci). Pozemkové vlastnictví zahrnovalo přes 5000 hektarů. Z významných nemovitostí uvedme ještě palác v Římě, vilu Este v Tivoli, palác v Pise, palác v Benátkách, ve čtvrti Canaregio, budovu konventu v Monselice a část hradu Rivoli v Piemontu.¹⁹ Po vyhnání Habsburků z Modeny a stabilizaci poměrů fungovala pro správu majetku estenské větve rodu v Italském království *Amministrazione dei beni arciducali d'Austria-Este in Italia*.

16 HHStA, Obersthofmarschallamt, sign. III/B Nr. 77, Herzog Franz V. von Modena – letztwillige Anordnungen, 1875, kart. 381.

17 Prager Abendblatt, 22. 11. 1875, č. 267, s. 1.

18 Guida generale degli Archivi di Stato italiani, II (F-M), Roma 1983, s. 1036-1051.

19 HHStA, Hausarchiv Este, Haupt-Inventur über den in Italien befindlichen unbeweglichen Nachlass weiland Sr. kön. Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz V. von Oesterreich-Este, Herzogs von Modena, 1877, fasc. 230.

Když opomeneme italské državy, František V. přímo v Rakousku vlastnil vídeňský palác v Beatrixgasse (č. p. 476/III), který se stal po ztrátě Modeny jeho hlavní rezidencí. Jednalo se o dvoupatrovou stavbu se 173 místnostmi, cukrárnou, prádelnou, knihovnou a soukromou kaplí s dvěma harmoniemi a oltářním obrazem Svaté rodiny. Po Františkově smrti se v palácových sklepech našlo 283 lahví vína, půl sudu bílého vína z Gumpoldskirchenu a pět mázů budínského. Ve stájích se nacházelo třináct tažných a šest dostihových koní, k tomu 21 vozů. Zajímavé je vybavení intimních prostor, které vévoda užíval, konkrétně ložnice. Visely zde mimo jiné portréty arcivévody Ferdinanda a Marie Beatrix, Maxe d'Este, dále bychom tady našli dvě Madonny, bronzový lustr, perleťový medailon a malý kalich se svícenou vodou.²⁰ František V. se angažoval rovněž v Uhrách, kde spravoval substituční panství Sárvár (župa Vas) v Zadunají. Až do roku 1677 drželi toto dominium Nádasdyové včetně neblaze proslulé hraběnky Erzsébet Nádasdyové, rozené Báthoryové. Tento rod vystřídali posléze Draskovichové, Szluhové, Inkeyové nebo Pallaviciniové, než ho získali modenští vévodové, kteří v roce 1822 nechali zrenovovat zdejší zchátralý hrad.²¹ Panství v Uhrách měla velmi často více vlastníků, institut fideikomisu zde byl ve srovnání s českými nebo rakouskými zeměmi slabě zastoupen. Sárvářský pán, modenský princ Ferdinand Karel (1821–1849), syn vévody Františka IV., nařídil ve své závěti ze dne 20. července 1848 substituci pro nenarozeného dědice. Jeho dcera Marie Tereza, která se narodila až v červenci 1849, se sice po otcově smrti stala formální majitelkou Sárváru (hodnota jejího podílu činila 1 131 394 zlatých 20 krejcarů), avšak zplnomocněným náhradníkem se stal právě strýc František V. Ten správu uherského majetku úředně převzal 18. září 1850. Marie Tereza se roku 1868 provdala za bavorského prince Ludvíka, Sárvár zcela získala v roce 1876, kdy se vyřešila pozůstalost zesnulého vévody Františka V. Z panských nemovitostí uveďme alespoň čtyři domy v Sárváru, dva poplužní dvory, úřední domy v Csenye a Tacskándu, švýcarský dům ve Vármelléku, oboru na divokou zvěř, cihelnu, dva mlýny, dvě vinice, lom nebo sedm venkovských hostinců.²² Koncem 19. století zahrnovalo sárvářské panství 9 100 hektarů pozemků.²³ Mimo habsburskou monarchii modenský vévoda vlastnil ještě menší statek Wildenwarth (127 hektarů) s přivtělenými usedlostmi, které mezi lety 1862–1872 postupně přikoupil za 99 345 zlatých. Veškeré jmění bohatého modenského vévody bylo v roce 1873 odhadnuto na patnáct milionů zlatých.²⁴

20 HHStA, Hausarchiv Este, Lascito Estense I. Hauptfaszikel: Inventuren, 1875, fasc. 700.

21 Borovszky, Samu a kol.: Magyarországi vármegyék és városai III. (Vas vármegye), Budapest 1898.

22 HHStA, Hausarchiv Este, Lascito Estense III. Hauptfaszikel: Ausser italienischer Güter, 1848–1876, fasc. 702.

23 Lőrinczi, István: Magyarországi Nagybirtokosai, Budapest 1893, s. 6.

24 Přesněji aktiva představovala 15 045 754 zlatých 58 krejcarů, pasiva 437 200 zlatých. K tomu

Materiály bohemikální povahy

Jak již bylo výše uvedeno, v estenském domácím archivu, nacházejícím se v Domácím, dvorském a státním archivu, je možné najít i materiály vztahující se k českým zemím. Najdeme je jednak v projednávání pozůstalosti zesnulého Františka V., potom mezi vlastními hospodářskými spisy. Poslední vládce samostatné Modeny koupil chlumské panství s montánními podniky v Josefodole (Josefsthal) 2. prosince 1861 za 975 000 zlatých rakouské měny.²⁵ Při koupi vážly na Chlumu dluhy v nezanedbatelné výši 381 972 zlatých 56 krejcarů rakouské měny. Čistý výnos činil kolem 50 000 zlatých ročně. Peníze si bývalý majitel vypůjčil především u České spořitelny a Národní banky. Velké částky dlužil i svým příbuzným a známým z rodů Stadion, Morzin, Taaffe, Gyulai či Zerdahelyi.²⁶ Ze dne 10. prosince 1861 pochází předávací protokol.²⁷ Kupujícího tehdy zastupovali dva dvorští sekretáři a šichtmistr, za prodávající stranu se dostavili Jiří hrabě ze Stadionu, Anna, provdaná hraběnka z Lambergu, Juliette, provdaná šlechtična Wisniewská, a Karolina hraběnka ze Stadionu. Vrchnost měla k dispozici zámek s více než třiceti pokoji, stájemi pro šestnáct koní, dvěma sklepy a dvěma kolnami na vozy. Přímo na zámku coby centru dominia sídlily vrchnostenská kancelář (kancelář ředitele), důchodní a lesní úřad. Jako zámecká kaple sloužil kostel Nanebevzetí Panny Marie, přezdívaný též malá Mariazell, který stojí ve středu chlumské návsi. Poblíž zámku se nacházela i letní jízdárna, skleníky, úřední dům, vodárenská věž nebo sádky. V obytné části chlumského dvora měl byt ředitel panství, hospodářský správce, vrchní mltec a šafář. V lesích jihovýchodně od Chlumu, poblíž lokality Široké blato (Breites Moos), stojí ještě zámeček Nová Huť (Hüttenhof, později zvaný Fichtenthal) s deseti pokoji, kuchyní, spižírnou a sklepem. Interiér tvořila i kaple s oltářem, na němž byly umístěny sochy sv. Jana a sv. Šebestiána. V těsném sousedství využívalo panstvo hospodářský dvůr, skleník, stáje pro koně a krávy. Bydliště tu našli i dělníci ve čtyřech dřevěných chalupách.

K charakteru dominia úřední odhadci poznamenali: „*Klima není tak zakouřená* [zřejmě odkaz na četná průmyslová zařízení – pozn. PK], *jak by se mohlo myslet. V zimě velice chladno, ale zřídka kdy mnoho sněhu, v létě velmi horko. Vzduch je v místě zdravý, nevládla zde nikdy žádná epidemie, dokonce ani cholera.*“ Na

je nutné připočítat cenné papíry v hodnotě 5 853 898 zlatých 65 krejcarů, pohledávky vzniklé následkem sardinské okupace Modeny ve výši 2 016 622 zlatých 49 krejcarů a některé nedobytné pohledávky představující 51 110 zlatých 82 krejcarů.

25 HHStA, Hausarchiv Este, fasc. 702.

26 V roce 1846 zdědili Chlumec (Chlum), odhadnutý na 630.989 zlatých 52 krejcarů konvenční měny, nezletilí sourozenci Jiří, Felix, Anna, Karolina, Juliana a Adolfin, a také vdova Konstancie. Jen mezi lety 1835–1857 vystoupaly půjčky na 226.000 zlatých konvenční měny, tj. 237 300 zlatých rakouského čísla.

27 HHStA, Hausarchiv, Herrschaft Chlumetz, fasc. 664.

panství napočítali celkem 96 vrchnostenských objektů. S těžbou železa souvisela existence 41 důlních jam. Kromě železárny a hamrů v Josefodolu stojí za zmínku rovněž továrna na výrobu fotogénu (svítivo z kapalných uhlovodíků), činná od roku 1859. Před smrtí vévody Františka V. výměra Chlumu zahrnovala 6 544 hektarů půdy, z toho 4 436 hektarů lesa. Lukrativní součástí hospodářství bylo také 54 rybníků a průmyslové podniky v Josefodole u Františkova. Vévoda provozoval obdobné železárny i na Moravě a v Dolním Rakousku. Personál na chlumském panství zahrnoval tou dobou 76 osob.²⁸

Přehled vyšších panských úředníků na chlumském panství:

Jméno	Funkce	Služba od roku	Služné v hotovosti
Jindřich Stoy	hospodářský ředitel	1850	1.000 zlatých
Matěj Čaboun	lesmistr	1853	563 zlatých
Josef Matoušek	fišmistr	1830	60 zlatých
Martin Kobilka	stavitel	1846	250 zlatých
Jiří Kauffert	zahradník	1862	252 zlatých
Jiří Kittler	pokladník	1843	750 zlatých
Jan Šimek	lékař	1865	483 zlatých
P. Jakub Hosnedl	zámecký kaplan	1867	400 zlatých
J. Lottmann	šichtmistr	1846	800 zlatých

V estenském archivu k chlumskému panství najdeme informace ke koupi panství, o odpisech částek ze stanovené kupní ceny, o váznoucích dlužích převzatých po hrabatech ze Stadion-Thannhausenu, o projednávání právních záležitostí. K dispozici tady jsou výkazy vyplácených penzí bývalým zaměstnancům, přehledy výše služného a poskytování naturálního deputátu jednotlivým úředníkům či sloužícím, dokumenty k odprodejům pozemků, plné moci pro výkon volebního práva ve skupině nesvěřenských velkostatků. Mnohé se dozvíme i k výkonu patronátního práva. Zajímavý je beze sporu inventář chlumského kostela zvaného malá Mariazell, popisy patronátních budov v Chlumu, Lutové a Stříbrci nebo kostelní účty. Pozoruhodná je korespondence z let 1873–1875, která se týká velké re-

28 Personál lesní 19, rybníční 6, stavební 2, zahradnický 2, všeobecné režie (např. domovník, hlídač) 8, patronátní 11, v železárnách 26, při dobývání rašeliny 2 osoby. Vévoda vyplácel penzi 11 lidem, kteří odešli do výslužby již za hrabat Stadionů, a 12 osobám, které poslal do penze sám vévoda.

konstrukce poškozeného zámku.²⁹ Archivní materiál nepochází pouze z éry modenských vévodů, ale částečně i z doby, kdy již na Chlumu hospodařil arcivévoda František Ferdinand d'Este. Tehdy činila celková výměra panství 6 525 hektarů (z toho 1 222 ha rybníků a 4 497 ha lesů). Z panských nemovitostí uveďme zámek s kaplí a parkem v Chlumu, zámeček Novou Huť s kaplí, tři dvory, šest polesí, dvě rašeliniště a sedm průmyslových podniků.³⁰ Následník rakouského, uherského a českého trůnu kromě Chlumu vlastnil panství Konopiště, bývalé estenské statky a soukromé umělecké sbírky v Itálii a v rakouských zemích statky Artstetten a Lölling.³¹

29 HHStA, Hausarchiv Este, Herrschaft Chlumetz – Rechnungen, Korrespondenz, Patronatsangelegenheiten, 1854–1895, fasc. 663–669.

30 Prochazka, Johann F.: Topographisch-statistisches Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Prag 1891.

31 Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1891, Wien 1890, s. 61.